

τήν κάθοδον τῶν Δωριέων, τὸ δὲ τὴν ἐν θαλάσῃ παρακμὴν καὶ τὴν ἀκολούθως ἐμφάνισιν τῶν Φοινίκων εἰς τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γεωργίεφ, προϊόν μακρᾶς, ἐπιμόνου καὶ ἐμβριθοῦς ἐργασίας εἶναι ὀψίστου ἐνδιαφέροντος ἐπιστημονικοῦ καὶ ἀποτελεῖ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας εὐγλωττον πρόσκλησιν, ὅπως μετὰσχῶμεν ἐνεργότερον εἰς τὸν στίβον τῆς εὐγενοῦς διανοῦς ἀμίλλης περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν γραπτῶν μνημείων τῶν προγόνων μας, τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὸ ἐθνικὸν μας ἔδαφος. Θὰ ἦτο εὐτύχημα, ἂν ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπεφάσιζε νὰ ἰδρῶσῃ εἰδικὸν Ἰνστιτούτον διὰ τὴν ἔρευναν τῆς γραμμικῆς γραφῆς Α, τόσοσιν σημαντικὸν διὰ τὴν σπουδὴν τῆς ἱστορίας μας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

**

Π. ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ. — *Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, σελ. 346, Ἀθήναι 1963.

Εἶναι προφανές ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον ὠραματίζετο ὁ Ἀ. Κοραῆς καὶ μετὰ πάθους ἀνεξήτει ὁ Γ. Χατζιδάκις.

Διὰ τὸ λεξικὸν τοῦτο δὲν κατέστη μέχρι τοῦδε δυνατὸν νὰ διατεθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι ὄλικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις, καίτοι πολλοὶ ἀντιλαμβάνονται σήμερον τὴν σημασίαν τῶν λόγων τοῦ Χατζιδάκι, ὅστις πρὸ πενήτηκοντα ἐτῶν ἐχαρακτήριζε τὴν σύνταξιν τοιοῦτου λεξικοῦ ὡς «ἔργον κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὸν καὶ τὸ μέγιστον τῶν μετὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἐγχειρηθέντων».

Τὸ ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν εἶναι ἔργον μιᾶς γενεᾶς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐνὸς ἀνδρός.

Ὁ ἀναλογιζόμενος ταῦτα θὰ δεχθῆ ἀσφαλῶς τὸ ἔργον τοῦ Δορμπάρακη οὐχὶ βεβαίως ἄνευ ἐνδοιασμῶν καὶ ἐπιφυλάξεων.

Τὸ τολμηρὸν τοῦ ἐγχειρήματος καὶ τὰς ἐκ τούτου εὐθύνας γνωρίζει ἐπακριβῶς ὁ συγγραφεύς.

Ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος σπεύδει νὰ διαλύσῃ τοὺς φόβους τοῦ ἀναγνώστου καθορίζων τοὺς σκοποὺς τοῦ βιβλίου καὶ διαγράφων εἰδικώτερον τὰς ἐπιδιώξεις αὐτοῦ. Ὁ ἀναγνώστης ἀντιλαμβάνεται εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος ὅτι τὸν λεξικογράφον ἀδιαλείπτως παρακολουθεῖ ὁ διδακτικὸς. Ἡ ὅλη προσφορὰ τοῦ Δορμπάρακη φέρεται κυρίως περὶ τοὺς δύο πόλους τῆς παιδείσεως, τὸν διδάσκοντα καὶ τὸν διδασκόμενον.

Μεταξὺ τῶν πρώτων προἰδεαστικῶν φράσεων ὑπάρχουσι καὶ αἱ δηλοῦσαι εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι ὁ συντάκτης τοῦ λεξικοῦ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν «τὴν ἰδιαιτέραν γοητεία πού ἡ ἐτυμολογικὴ ἔρευνα τῆς γλώσσης ἀσκεῖ στοὺς διδασκόμενους» καὶ ἀκόμη ὅτι «ἡ συνταξίθετησιν τῶν λέξεων ἀνταποκρίνεται στὰ περίσματα τῆς περὶ συνόλων καὶ συνολικότητος διδασκαλίας τῆς νεώτερης ψυχολογίας καὶ διδακτικῆς». Ὁ λεξικογράφος δέχεται ἰσχυρὰν τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ διδακτικοῦ καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ ἐγγύησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τοῦ βιβλίου.

Κατὰ τὴν μακρὰν καὶ λαμπρὰν θητείαν του εἰς τὴν Βαρβάκειον Σχολὴν ὁ συγγραφεύς ὑπῆρξεν ἀξίος μαθητῆς καὶ συνεργάτης τοῦ Κ. Γεωργούλη. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Διδασκάλου καθίσταται περισσότερον ἐμφανῆς ἐν σελ. 7, ἐνθα παρατηροῦμεν: «Ἡ ἀπομόνωσις, ἐξ ἄλλου, τῶν τριῶν κυρίων μορφῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης σὲ στεγανά διαμερίσματα εἶναι ἀδύνατος» καὶ κατωτέρω «Ἀκόμη περισσότερο εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ ἀνεφάρμοστος ὁ διαχωρισμὸς σήμερα, ὅποτε κανένας, γράφοντας τὴ δημοτικὴν, δὲν δυσκολεύεται νὰ προσφύγῃ, ἂν χρειασθῆ, στὴν καθαρεύουσα ἢ τὴν ἀρχαίτζουσα ἢ καὶ

πιό μακρὰ, καθὼς καὶ κανένας, χειριστὴς τῆς καθαρευούσης, δὲν ἀποφεύγει νὰ καταφύγῃ στὸ λεξιλογικὸ θησαυρὸ τῆς δημοτικῆς». Ἡ πείρα μακρᾶς προσπάθειας τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῆς Βαρβακείου Σχολῆς ἐδίδαξεν ὅτι ἡ βία ἐπιβόλῃ οἰασθήποτε μορφῆς μονογλωσσισμοῦ εὐρίσκειται ἐκτὸς τῆς συγχρόνου πραγματικότητος. Ὁ κατευθύνων τὴν δραστηριότητα τῶν ἰδρυμάτων τούτων Κ. Γεωργούλης ἐξετάζων τὸ πρόβλημα τῆς γλωσσικῆς καταρτίσεως τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκφραστικῶν ἀναγκῶν γενικώτερον, δὲν ἐδίστασε νὰ κηρύξῃ ὅτι «ἡ ποικιλία τῶν ἐκφραστικῶν ἀναγκῶν δὲν ἐπιτρέπει ἐκβιασμοὺς πρὸς μονογλωσσισμόν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ φανατισμὸς, τὸσον ἐκ μέρους τῶν ἀδιαλλάκτων δημοτικιστῶν, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῶν ἀρχαϊστῶν, ἀποδεικνύεται ὄχι μόνον σχολαστικὸς ἀλλὰ καὶ μάταιος».

Ἡμερομηνία ἐξαφανίσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ δημιουργίας τῆς νέας δὲν ὑπάρχει, διότι ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ οὐδέποτε ἐξηφανίσθη.

Αἱ διὰ τοῦ χρόνου σημειωθεῖσαι φωνητικαὶ ἀλλοιώσεις καὶ αἱ συνειπεῖς τούτων παρατηρηθεῖσαι μορφολογικαὶ μεταβολαὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, ἥτις δὲν δύναται νὰ λεχθῆι ὅτι εἶναι ξένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἀλλὰ ὡς πάρετηρήσεν ὁ Χατζιδάκις: «ἡ ὅλη Ἑλληνικὴ γλῶσσα παραβάλλεται πρὸς ἀρχαῖον πολυσύνθετον μέγαρον, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων ὄρθιον ἰστάμενον μεταρρυθμίσεις μόνον τινὰς κατὰ τὰς τῶν χρόνων ἐκάστοτε ἀνάγκας ὑφίστατο».

Τῆς ἐνιαίας καὶ ἀδιαίρετου Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐνιαῖον ἐνδείκνυται νὰ εἶναι καὶ τὸ λεξικόν. Τὸ μετὰ χείρας ἔργον τοῦ Δορμπαράκη εἶναι τὸ πρῶτον ἔτυμολογικὸν λεξικόν, τὸ ὁποῖον περιέχει τύπους ἐκ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς.

Διὰ τὸ Νεοελληνικὸν λεξιλόγιον ὑπῆρχε βεβαίως ἡ πολύτιμος προσφορὰ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Ἀνδριώτη, προκειμένου ὅμως περὶ τῶν παλαιότερων τύπων τὸ ἔργον τοῦ Δορμπαράκη θὰ ἀποτελέσῃ τὸν μοναδικὸν σύμβουλον διδασκόντων καὶ διδασκομένων. Εἰς τὰς σελίδας τοῦ λεξικοῦ οἱ διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι ἀνευρίσκουσι τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ λεξιλογίου τῶν συγγραφέων τῶν διδασκομένων εἰς τὰ Γυμνάσια.

Διὰ τῆς ἔτυμολογικῆς ἀναλύσεως καθίσταται σαφεστέρα ἡ σημασία τῆς λέξεως, διὰ δὲ τῆς ἐντάξεως εἰς τὸ στέλεχος τῶν λέξεων αὐτῆς οἰκογενείας δημιουργοῦνται ἀναμφιβόλως αἱ ἀναγκαῖαι προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι, βοηθοῦσαι σημαντικῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν γλωσσικῶν μαθημάτων, θὰ καταστήσωσι σπανιώτερον τὸ συνηθέστατον παρατηρούμενον σήμερον φαινόμενον τῆς γλωσσικῆς ἀσταθείας.

Ἐτυμολογικὸν λεξικόν, τοῦ ὁποῖου οὐδὲν λῆμμα νὰ δημιουργῆ ἐπιφυλάξεις ἢ καὶ νὰ προκαλῆ ἀντιρρήσεις, μέχρι τοῦδε δὲν ἔγραψεν.

Προκειμένου περὶ ἔτυμολογικοῦ λεξικοῦ τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ μαρτυρικὴ πόλις τῶν Καλαβρῶτων, ἔνθα τὸ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας ὑπεχρέωσε τὸν Δορμπαράκη νὰ ἐπεξεργασθῆι τὰ λήμματα, δὲν εἶναι προφανῶς ὁ κατάλληλος τόπος, ὡς ἐκ τούτου δὲ οὐδεμίαν κατάπληξιν θὰ προκαλέσῃ ἡ πλημμελὴς τυχὸν ἔρμηνεῖα τύπου τινὸς τῆς ἀρχαίας ἢ νεωτέρας Ἑλληνικῆς.

Ὅθεν, ἐμπιστευόμενοι εἰς τοὺς ἔτυμοθήρας τὴν διερεύνησιν τοῦ ἂν ὁ Κολοκοτρῶνης ὀρθῶς ἔγραψεν εἰς τὸ λῆμμα κόλος καὶ δὲν εἶναι ὁ Νικολὸς Κοτρῶνης ἢ ἂν, τὸ μετὰ τὰς λέξεις κομῶ, κομωτῆς, κόμμωσις, κομμωτήριον σημειούμενον ἐν παρενθέσει ρ. κόπτω, ἔδει νὰ εἶναι κοσμῶ, καὶ ἂν ὀρθῶς τὸ κόμμι ἐχαρακτηρίσθη ἄσχετον πρὸς τὰ προηγούμενα, ἡμεῖς θὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἐπομένην παρατήρησιν.

Μεταξὺ τῶν ὁδηγῶν χρήσεως, ἃς προτάσσει ὁ συγγραφεὺς, παρατηροῦμεν: «Ὅπου ἡ ἀρχικὴ λέξις εἶναι λέξις τῆς ἀρχαίας καὶ μόνον, σημειοῦται ἀστερίσκος».

Κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν λέξεων εἰς ἀνηκούσας μόνον εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς ἀνηκούσας καὶ εἰς τὴν νέαν ὁ συντάκτης τοῦ λεξικοῦ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ λεξιλόγιον τῶν διαφόρων συγγραφέων.

Διὰ τὴν διαίρεσιν τῶν τύπων εἰς ἀνήκοντας εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ εἰς ἀνήκοντας

καί εἰς τὴν νέαν τὸ λεξιλόγιον τῶν συγγραφέων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ἔπαρκές τεκμήριον.

Οὐσιώδη στοιχεῖα δημιουργηθέντα μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς προσφῶδιας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοηθῶσιν, ὡς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοηθῆ κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην καὶ ἡ προφορικὴ παράδοσις.

Οἱ τύποι ἐπὶ παραδείγματι *λήμη* καὶ *λύμη*, οἱ σημειωθέντες ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἄνευ ἀστερίσκου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συνυπάρχοντες καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, ὅσοιδήποτε συγγραφεῖς καὶ ἂν ἀναφέρωσιν αὐτούς.

Οἱ θεμελιώδεις φωνητικοὶ νόμοι, οἱ καθορίσαντες τὴν μορφολογικὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ σημαντικῶς ἐπιδράσαντες ἐπὶ τὸν λεξιλογικὸν αὐτῆς θησαυρόν, ἐπέβαλον τὴν ὑποχώρησιν τῶν τύπων τούτων, ὡς ἀκριβῶς ὑπεχρέωσαν τοὺς τύπους *οἷς* καὶ *ῥς* νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τοὺς τύπους *χοῖρος* καὶ *πρόβατον* καὶ ὡς ἐπέφερον τὰς σημαντικὰς μεταβολὰς ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν πτώσεων καὶ τῶν ῥηματικῶν καταλήξεων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπουσία μιᾶς λέξεως ἐκ τοῦ λεξιλογίου τῶν νεωτέρων συγγραφέων δὲν δύναται νὰ δηλοῖ ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἀνήκει μόνον εἰς τὴν ἀρχαίαν.

Ἀρκοῦμεθα ἐνταῦθα εἰς δύο περιπτώσεις, ἐξ ὧν συνάγεται πόσον τολμηρόν εἶναι τὸ νὰ ἰσχυρισθῆ τις ὅτι μίᾳ λέξει ἀνήκει μόνον εἰς τὴν ἀρχαίαν. Μεταξὺ τῶν λέξεων, ἃς ὁ συγγραφεὺς ἐθεώρησεν ὡς ἀνηκούσας μόνον εἰς τὴν ἀρχαίαν, ὑπάρχουσι καὶ τὰ ῥήματα *ζέω* καὶ *πέτομαι*. Τὸ πρῶτον τούτων, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἰ. Χατζιδάκι (Γλ. Ἑρ. 481), χρησιμοποιεῖται νῦν ἐν Αὐλωναρῖω.

Τὸ *ῥ. πέτομαι* ἀναλλοίωτον μορφολογικῶς καὶ ἀμετάβλητον σημασιολογικῶς εὐρίσκειται πάντοτε ἐν χρήσει καὶ ἀλλαγῶν καὶ εἰς τὴν Μάνην,

Εἰς τὴν συλλογὴν μοιρολογίων τοῦ Πασαγιάννη σ. 72 ἐπαναλαμβάνονται δις οἱ στίχοι «ποῦ πρῶτος σέρνει τὸ χορὸ | καὶ πέτεται σὰν τὸν ἀητό».

Τοιαύτας παρατηρήσεις καὶ ἄλλοι ἴσως θὰ σημειώσωσι. Διὰ τῶν παρατηρήσεων τούτων οὐδὲν βεβαίως ἀποδεικνύεται περισσότερον τῶν μεγίστων δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ συγγραφεὺς τοιοῦτου ἔργου.

Ὁ Δορμπαράκης ἐργασθεὶς ἀόκνως καὶ ἐν συναισθήσει τῆς ἀναληφθείσης εὐθύνης δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι παρέκαμψε τὰς δυσκολίας καὶ κατώρθωσεν ἀναμφιβόλως νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοπούς.

Εὐκόλως δηλαδὴ καθίσταται ἀντιληπτὸν ὅτι κατώρθωσεν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν λέξεων, αἵτινες φέρονται εἰς τὰ λεξικά τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, νὰ συγκεντρώσῃ τὰς συνηθέστερον ἀπαντῶσας εἰς τὰ διδασκόμενα κυρίως κείμενα.

Ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἐτύμου χιλιάδων λέξεων καὶ ἡ ἔνταξις αὐτῶν εἰς εὐρυτέρας ἐνότητες, μετὰ συγχρόνου ἀναγωγῆς εἰς τοὺς ἀρχικοὺς τύπους, ἀπαιτεῖ ἀσφαλῶς μόχθον οὐχὶ συνήθη, ἐὰν δὲ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Δορμπαράκης ἔφερεν εἰς πέρασ τὸ ἔργον τοῦτο ἐργασθεὶς ἐπὶ μακρὸν ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, δὲν θὰ ἦτο ὑπερβολή, νομίζομεν, ἂν ἐλέγετο ὅτι ἡ προσφῶδιά του ἐγγίζει τὰ ὄρια τοῦ ἄθλου.

Διὰ τοῦ λεξικοῦ τούτου ὁ συγγραφεὺς προσφέρει εἰς μὲν τὴν ἐπιστήμην συμβολὴν ἀξιόλογον εἰς δὲ τὴν ἐκπαίδευσιν ὑπηρεσίαν πολυτιμοτάτην.

ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ Γ. ΚΟΥΤΣΙΑΙΕΡΗΣ

**

AGESILAS E. PERISTERAKIS, Professeur à l'École Expérimentale de l'Université d'Athènes. **Essais sur l'Aoriste intemorel en Grec**, Thèse principale pour le doctorat de l'Université de Paris Athènes 1962 σελ. 307.

Ἡ κυρία πρόθεσις τῆς πραγματείας τοῦ Ἀγ. Περιστεράκι εἶναι ἡ διερεύνησις